

den diğer tarihleriyle birlikte rivayet ettikleri daha iyi anlaşılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Cenâ'iz", 97; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 77; Tirmizî, "Cenâ'iz", 57; Nesâî, "Cenâ'iz", 11; İbnü's-Salâh, *Mukaddime* (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire 1411/1990, s. 480-481; Bedredin İbn Cemâa, *el-Menhelü'r-revî fi muhtaşari 'ulûmi'l-hadîsi'n-nebevî* (nşr. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan), Dımaşk 1406/1986, s. 71; Burhâneddin el-Ebnâsi, *eş-Şeze'l-feyyâh min 'Ulûmi İbni's-Salâh* (nşr. Ebû Abdullah M. Ali Semek), Beyrut 1418/1998, s. 337; İbnü'l-Mülakkin, *el-Mukni' fi 'ulûmi'l-hadîs* (nşr. Abdullah b. Yûsuf el-Cüdey'), İhsâ 1413/1992, II, 483-486; Zeynüddin el-İrâkî, *et-Taқыid ve'l-izâh* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Beyrut 1401/1981, s. 289-292; Şemseddin es-Sehâvî, *Fet-hu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, III, 85; Süyûti, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdülâtîf), Beyrut 1409/1988, II, 203-204; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-haşîs*, Kahire 1377/1958, s. 176-178; Nüreddin İtr, *Menhecü'n-nağd fi 'ulûmi'l-hadîs*, Dımaşk 1416/1996, s. 365; *Tecrid Tercemesi*, *Mukaddime*, I, 310-311.

ATAULLAH ŞAHYAR

MEZİSTRE

Yunanistan'da
Mora yarımadasının güneyinde
tarihi bir şehir.

Mistra (Mystra) adıyla da anılan şehir Mora yarımadasının (Peloponnese) güneyinde, Sparta şehri yakınlarındaki Taygetos (Tayettos) dağlarının (Türkler'in verdiği isimle İlyas dağı) yamaçlarında bugün tamamen terkedilmiş bir harabe halindedir. Bizans döneminde yüksek eğitim, duvar resim sanatı ve mimari merkezi olan şehir, Paleologlar'ın idaresi altındaki Mora Bizans Despotluğu'nun küçük fakat görkemli bir başşehriydi. Mezistre adıyla anıldığı Osmanlı döneminde ilk planda büyük bir kadılığın, 1572'den sonra da aynı adlı sancağın merkezi olmuştur. Osmanlı hâkimiyetinin son döneminde sahip olduğu önemli orandaki müslüman nüfusu, camileri, okulları, tekkeleri, kervansarayları, hamamları, tekstil üretimiyle Mora yarımadasının en büyük şehirlerinden biri olduysa da 1830'dan itibaren tamamıyla terkedilmiştir.

Mezistre, Mora Frank Prensiği'nin hükümdarı II. Guillaume de Villehardouin tarafından, VIII. yüzyıldan itibaren bölgede yaşayan âsi bir Slav grubu olan Melingî kabilesini kontrol altında tutmak için 1249'da kuruldu. Adı da dağın Slavca anlamından türetilmiştir. Franklar burayı aynı mânada "la Maitresse" olarak adlandırdı.

1259'daki Pelagonia savaşı bozgununun ardından Villehardouin Monem Vasia'yi (Benefçe / Menekşe), Mayna kalelerini, Geraki ve Mezistre'yi, Mora'da yeniden hâkimiyet kurmaya çalışan ve bu amaçla Mezistre'yi alıp karargâh merkezi yapan Bizans İmparatoru VIII. Mikhail Palaiologos'a (1261'den sonra imparator) terketmek zorunda kaldı ve kendisi hapsedildi. Bunu takip eden yıllarda kalenin aşağı kesiminde yeni bir şehir olarak hızla büyüdü. Mezistre 1262-1348 yılları arasında Bizans idaresi altında kaldı. 1278'de Villehardouin'in ölümünün ardından Mora'daki Bizans Despotluğu'nun başşehri haline geldi ve birçoğu günümüze ulaşan kiliselerle donatıldı (XIV. yüzyılın başında Metropolitan ve Aya Sophia, 1313-1323'te Apendiko, 1365 ve 1428'de Pandanassa, yaklaşık 1350'de Peribleptos). Bizans dönemindeki Mezistre 15 hektarlık bir alanı kaplıyordu ve muhtemelen despot sarayı ve bir askerî garnizonla yanında 3000-3500 kişilik bir nüfusu vardı.

864'te (1460) Fâtih Sultan Mehmed'in ikinci Mora harekâtı esnasında şehir savaşı yapılmaksızın 30 Mayıs 1460 tarihinde teslim oldu ve herhangi bir zarar görmedi. Venedik ile on altı yıl savaşı sürdüğü sırada Zilhicce 868'de (Ağustos 1464) Sigismundo Malatesta kumandasındaki 2000 kişilik bir askerî birlik şehre saldırdı. Venedikliler şehrin çift duvarlı olan bölümünü ele geçirdilerse de dağın tepesindeki kaleyi alamadılar. Turhanoğlu Ömer Bey 12.000 adamıyla şehrin imdadına yetişerek Venedikliler'i geri püskürttü. Bu tarihten sonra uzun bir huzur dönemi yaşandı, şehir yeniden imar edildi. Ancak Mezistre üzerine yazılmış modern literatür Osmanlılar devrinde şehrin geçirdiği büyüme ve gelişmeyi genellikle dikkate almamaktadır.

Osmanlı dönemindeki şehrin ilk tasvirleriyle ilgili bilgiler 928 (1522) yılı tahririne dayanarak 937'de (1530-31) hazırlanan icmal defterinde kayıtlıdır. Bu tarihte Mezistre birkaç Çingene evi dahil olmak üzere 479 hâne Rum, doksan dokuz hâne İspanyol yahudisi ve otuz üç hâne müslüman sivil nüfusa sahipti, ayrıca yetmiş kişilik bir askerî garnizon bulunuyordu. Bu rakamlara göre toplam nüfus 3300-3500 civarındaydı. Şehir, Osmanlı idaresi altında önemli bir ipek üretim merkezi olarak çok hızlı şekilde büyüdü. 991'de (1583) seksen üçü müslüman ve 140'ı yahudi hânesi (199 nefer) olmak üzere toplam hâne sayısı 1293'e ulaştı. Garnizonla birlikte toplam nüfus 6000-6200 dolayına erişti.

1571'de İnebahtı'daki (Lepanto) bozgunundan sonra eyalet sistemindeki yeni düzenlemelerin ardından 1572'de şehir Mezistre sancağının merkezi haline geldi ve bu da şehrin büyümesine yardımcı oldu. Ayrıca 1583 tahririnden oldukça önemli mülkleri sahip olan Peribleptos Manastırı'nın faaliyetini sürdürdüğü anlaşılabilir.

Mezistre'nin en geniş tasvirini 1078 (1668) baharında buraya gelen Evliya Çelebi yapar. Onun etrafı bir şekilde anlatıldığı iç kalede seksen ev, Sultan Mehmed Camii (bk. FÂTİH CAMİİ), cebehâne, zahire ambarı ve bir su sarnıcı vardı. Aşağı tarafta duvarla çevrili olan şehirde ise 1100 gayri müslim evi, Fethiye Camii, Çarşı Camii, Zal Camii ve dört meşced, bir medresenin yanı sıra iki mektep, bir tekke, bir hamam, bir han, 200 dükkân ve en büyüğü Ayo Nikola (XVI. yüzyılda yapılmıştır) olmak üzere yedi kilise bulunuyordu. Şehir duvarlarının dışında Kurt Çelebi Camii yeni inşa edilmişti. Aşağıdaki düz arazide on müslüman, beş yahudi ve on bir Rum mahallesine bölünmüş, ayrıca 500 kadar bahçeli evin bulunduğu Mesehor (Mezochori / "Orta Mahalle") adlı varoş mevcuttu. Şehrin bu kısmında güzel bir cami ve dört meşced, bir medrese, iki mektep, iki tekke, bir hamam, dört han ve 180 dükkân yer alıyordu. Mezistre Kadısı Zekeriyâ Efendi yeni bir kervansarayın inşasını henüz bitirmişti. Evliya Çelebi özellikle Tabakhâne Çarşısı ve İpekçiler Çarşısı'ndan, bir de yılda bir defa kurulan ve gerektiğinde 40.000 kişiye hizmet verebilen bir panayırdan bahsetmektedir.

Osmanlı döneminde Mezistre ve yöresi, Venedikliler'in 1684-1685'teki Mora seferleri boyunca ve çetin Osmanlı direnişi sebebiyle oldukça zor günler yaşadı. 1687'de idaresi altına girdiği Venedik hâkimiyeti 1715'e kadar sürdü. Venedikliler yeni göçmenleri çekmek için çok çaba sarfettilerse de 1702'deki Venedik nüfus sayımı (Grmani, Libro Ristreti) burada toplam 291 hânedeki 1093 kişinin bulunduğunu göstermektedir. 1128'de (1716) Osmanlılar'ın Mora'yı fethinden bir yıl sonra bölgenin yeni bir tahriri yapıldı (TK, TD, nr. 15, 20, 24). Tahrir heyeti 170 evin önceden müslümanlara ait olduğunu tesbit edebildi. Şehirde hâlâ 457 yetişkin erkek (nefer) hristiyan ve 120 nefer yahudi yaşamaktaydı. 1128 (1716) tarihli tahrir Mezistre ekonomisinin tamamıyla ipek üretimi, pamuk ve zeytinyağına dayandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca yapılan tahrir ait kayıtlar, metropolitin oturdu-

ğu Aya Dimitri Manastırı ve Pandanassa Manastırı'nın mülklerini koruduğuna işaret eder. XVII. yüzyılda Mezistre kazasının köylerinde mahallî nüfusun büyük kısmı İslâmlaşmıştır. Nitekim 1128 (1716) tahririne göre doksan köyde 508 müslüman hâne mevcuttu. Yine XVII. yüzyılın ilk yarısında kazada zengin fresk resimlerle süslenmiş önemli sayıda âbidevî kiliseler inşa edilmişti. Bu kiliseler arasında Chrysa-fa köyünün Aya Dimitri ve Panaya kiliseleriyle (1641) Aya Saranda Manastırı (1620'de inşa edilmiştir) büyüklük ve güzellik itibarıyla öne çıkar. Bütün bunlar Osmanlılar'ın hoşgörüsünün birer yansımasıdır.

1127'den (1715) sonra Mezistre hızlı bir şekilde eski durumuna kavuştu. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşları sırasında 1770'te Orloff kardeşler kumandasındaki Rus güçleri ve Rum çeteciler Mora'nın güneyini işgal edip Mezistre'yi ele geçirdiler ve müslüman katliamına giriştiler. Şehir bu olaylar dolayısıyla ağır bir darbe aldı, fakat sonra yeniden toparlandı. 1798-1799'da Fransız seyyahı François Pouqueville, 15.000 ile 18.000 arasında olan şehir nüfusunun 9-10.000'ini Rumlar'ın, 5-6000'ini Türkler'in ve 2000'ini yahudilerin oluşturduğunu yazar. Mezistre'nin kısa bir zamanda bütün Mora'nın en kalabalık ve en zengin şehri olacağını söyler. Pouqueville özellikle çarşıda bulunan oldukça emniyetli, kalabalık tüccarların sıkça gidip geldiği büyük bir handan bahseder. Rum isyanından kısa bir süre önce Maximilian Thielende Mezistre'yi Mora'nın en önemli ve kalabalık şehri olarak anlatır ve orada birçok cami, eğitim kurumu, imarethâne, han ve halka hizmet için yapılmış diğer pek çok vakfın bulunduğunu ifade eder. Ayrıca Mezistre'de 2000 hânenin mevcut olduğunu ve çelik işleri, pamuk endüstrisi, özellikle de ipekli üretimiyle geçinen 16-18.000 nüfusun yaşadığını belirtir. 1805'te İngiliz seyyahı William Martin Leake, yılda her biri 48 okka gelen 10.000 fıçı zeytinyağı ve 25.000 okka ipeğin Tunus'a, Avrupa'ya ve İstanbul'a yollandığını kaydeder. Osmanlı idaresinin son yıllarına ait şehirle ilgili ayrıntılı ve güzel bir tasvir 1812'de Otto Magnus von Stackelberg tarafından yapılmıştır. Ona göre dağların eteklerine Türkler'in inşa ettiği modern zamanlardaki Mezistre hâlâ Mora'daki en önemli şehirlerden biriydi.

Rum isyanı sırasında Mezistre'deki müslüman nüfus azaldı ve 1825'te şehir Kavalalı İbrâhim Paşa idaresindeki Mısır ordusu tarafından ateşe verildi. Savaşın

Mezistre'nin
1812 yılında
Otto Magnus
von Stackelberg
tarafından
çizilen
gravürü
(Machiel
Kiel arşivi)

ardından yeni Yunan hükümeti geri kalan şehir sakinlerini Lakedemonia (Lacedaemonia) ovasının 6 km. aşağısında 1831-1834 yılları arasında yeni kurulan Sparta'ya gönderdi. Bu tarihten beri bölgenin (Lakonia idarî bölgesi) merkezi Sparta olup Mezistre bir "hayalet şehir" halindedir. Günümüzde tamamen terkedilmiş olan ve önemli turist akımına uğrayan Mezistre'nin Osmanlı geçmişi ya önemsenmemekte ya da unutulmaktadır. Bizans ve Osmanlı dönemi kilise ve manastırlarının yanı sıra despot sarayı ve XVI. yüzyıla ait birçok ev çatisız harabeler olarak zamanımıza kadar gelmiştir. Evliya Çelebi'nin zikrettiği Çarşı Camii'nin halen 3 m. yüksekliğindeki duvarları ayakta durmaktadır. Yakınındaki hamam da kubbesiz bir harabe olarak bugüne ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 367, 603; TK, TD, nr. 15, 20, 24; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 341-345; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage en Morée à Constantinople*, Paris 1805, I, 168-182; M. F. Thielen, *Die Europäische Türkei, Ein Handwörterbuch für Zeitungsleser*, Wien 1828, s. 185-186; W. M. Leake, *Travels in the Morea*, London 1830, I, 126-133; Hammer, *GOR*, VI, 356-357; O. M. von Stackelberg, *La Grèce, vues pittoresques et topographiques*, Paris 1834, tür.yer.; G. Finley, *Greece under Ottoman and Venetian Domination*, London 1856, s. 308-311; W. Miller, *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece (1204-1566)*, London 1908, s. 444-452, 467-468; A. Struck, *Mistra, eine Mittelalterliches Ruinenstadt*, Wien - Leipzig 1910, tür.yer.; G. Millet, *Monuments byzantins de Mistra*, Paris 1920, tür.yer.; Fr. Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, München 1953, s. 184-190, 252-253; S. Runciman, *Mistra, Byzantine Capital of the Peloponnese*, London 1980, tür.yer.; S. Lauffer, *Griechenland, Lexikon der historischen Stätten*, München 1989, s. 437-439; J. V. A. Fine, *The Late Medieval Balkans*, Ann Arbor 1987, s. 564-568; A. K. Orlandos, "Tà palátia kái ta spítia tou Mistra", *Archeion tón Vyzantinôn Mnimeion tis Elládos*, III/1, Athens 1937, s. 1-114; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimarî Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 214-217; Nejat Göyünç, "Mora'da Osmanlı-Türk İnşa Faaliyetleri", *GDAAD*, I (1972), s. 14.

MACHIEL KIEL

MEZMÜR

(مزموړ)

Ahd-i Atîk'te Hz. Dâvûd'a ve başkalarına nisbet edilen, İslâm âlimlerince Zebûr'a tekabül ettiği kabul edilen ilâhi, dua ve münâcâtlara verilen ad (bk. AHD-i ATİK; ZEBÛR).

MEZRAA

(مزراعه)

Ziraat yapılan küçük toprak parçasını ifade eden bir terim.

Arapça'da zer' (zirâ'at) kökünden türeyen ve "ekilen yer, tarla" anlamına gelen kelime Osmanlılar'da sürekli bir yerleşim yeri olmayan, ekinlik olarak kullanılan küçük toprak parçalarını niteleyen malî bir terim özelliği kazanmıştır. Osmanlı döneminde bu tür ziraat alanları zamanın şartlarına ve bölgelerin coğrafi yapısına göre farklı hususiyetler göstermiştir. Osmanlı tahrir kayıtları mezraanın, etrafındaki tarlalarla çok defa terkedilmiş (hâlî) köy yerleri olduğuna işaret eder. Osmanlı kanunnâmeleri ise bir yerin müstakil mezraa olduğunun belirlenmesinde o yerin harabesi, suyu ve mezarlığının olması gibi şartları öne çıkarır (Barkan, s. 133). Bu şartlara bazı kayıtlarda içinde değirmen bulunması da eklenir. Ancak bir mezraa için belirtilen bu özellikler genel bir durumu yansıtır, bu tarife uymayan yerler de görülür. Nitekim pek çok mezraada herhangi bir yerleşim izine rastlanmaz. Bazıları ise içinde az sayıda nüfus barındırabilir. Bütün bu hususlar mezraaların farklı özellikler taşıdığını gösterir.

Her mezraa kır kesimindeki köyler gibi hususi bir isme sahiptir. Mezraa adlarında dikkati çeken en önemli özellik bazılarının "bey tarlası", "eğri pınar", "karaca kuyu", "ulu dere", "yalnız ağaç" örneklerle-